

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplangebied De Pijp

BO 15-132 Amsterdam 2016
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.....	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied.....	11
3.3.1 Ontginning	11
3.3.2 Waterwerken	12
3.3.3 Buitengebied	12
3.3.1 Verstedelijking	16
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	18
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	18
3.4.2 Vindplaatsen	19
3.4.3 Bodemopbouw	21
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	21
4 Archeologische verwachtingskaart	22
5 Archeologische beleidskaart	25
6 Conclusie	27
7 Bronnen.....	28
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	29

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Zuid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplan De Pijp. Het bestemmingsplangebied wordt begrensd door de Singelgracht, de Amstel, het Amstelkanaal en de Boerenwetering. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in dit gebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouw- en aanlegwerkzaamheden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 22) worden dertien zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt vijf zones (p. 26). Hiervoor is gespecificeerd in welke gevallen archeologisch vervolgonderzoek nodig is bij planontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Zuid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied De Pijp. Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2) en een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt in welke gevallen archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever

Stadsdeel Zuid

Contactpersoon

S. Kinneging

Adres

Postbus 74019

Postcode / plaats

1070 BA Amsterdam

Plangebied

Provincie

Noord-Holland

Plaats

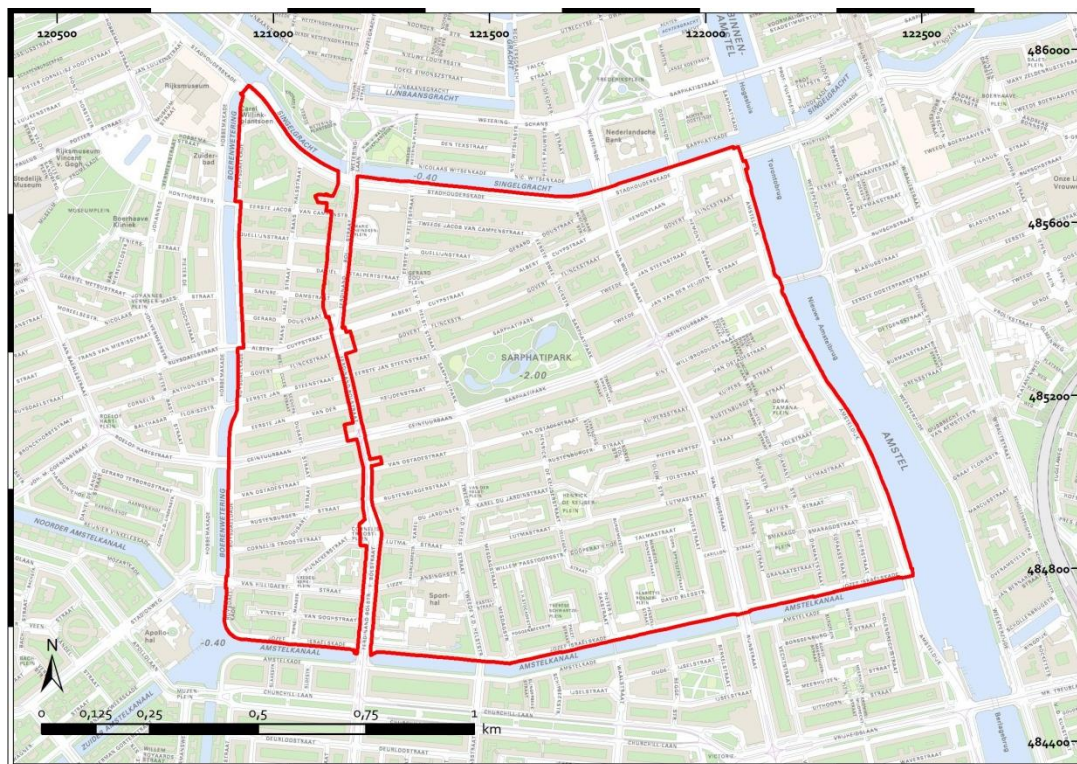
Amsterdam

Stadsdeel

Zuid

ARCHIS onderzoeksnummer

3984645100

2 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten*. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep

⁴ Monumenten en Archeologie, 2005.

onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m - NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaai en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin eenen-20ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied De Pijp wordt begrensd door de Singelgracht, de Amstel, het Amstelkanaal en de Boerenwetering. Historisch gezien maakt dit gebied onderdeel uit van de Binnendijkse Buitenvelderse polder, direct ten zuiden van Singelgracht. Voor de historisch-topografische analyse van het plangebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van De Rij (1629), Visscher (ca. 1700), twee kadastrale kaarten uit de periode 1811-1860, de Topografisch Militaire Kaart (1854), de kaart van Scheltema (1900) en Publieke Werken uit 1936.

2 Het plangebied (rood omlijnd) op de Topografisch Militaire Kaart, 1854. Verder aangegeven zijn de Boerenwetering (blauw) en de eerste watermolen van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder (groen omcirkeld).

3.3.1 Ontginningen

Tot in de late middeleeuwen bestond de natuurlijke vegetatie van het Amstelland waarin het plangebied was gelegen uit veen. In de 11de eeuw n.Chr. kwam de cultivering van het Hollandse veengebied op gang en werd het uitgestrekte veenlandschap op grote schaal geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw.⁵ Vanuit de rivier de Amstel werden loodrecht op de natuurlijke verhogingen in het landschap sloten gegraven, zodat het veen kon ontwateren en vruchtbaar akkerland ontstond. Een bijkomend gevolg van deze methode was dat het veen ging inklinken en oxideren, waardoor de kavels jaar na jaar lager kwamen te liggen en natter werden. De kolonisten zagen zich daarom telkens genoodzaakt om nieuw, hoger gelegen veengebied in cultuur te brengen. Rond 1300 was op deze manier vrijwel het gehele veengebied getransformeerd in een

⁵ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

laaggelegen vlakte, die door het relatief hoge grondwaterpeil slechts nog geschikt was als weidegrond.⁶ Het systematisch verkavelde landschap, met zeer lang gerekte 'weren' die van elkaar werden gescheiden door sloten bleef tot in de 19de eeuw het landschapsbeeld bepalen (afb. 2).

Bewoning was in de ontginningsperiode in hoge mate gekoppeld aan het beschikbare akkerland. Vermoedelijk werden de eerste huisplaatsen daarom opgeworpen langs de Amstel, waar een natuurlijke afwatering bestond, en de hoger gelegen oeverwallen enige bescherming boden tegen hoog water. Naarmate de ontginningen vorderden verspreidde de bewoning zich over het landschap. Met het verdwijnen van de laatste geschikte akkergronden omstreeks 1300 werden de erven massaal verlaten en hergroepeerden de bewoners zich in lintdorpen langs de belangrijkste land- en waterwegen.⁷

3.3.2 Waterwerken

De ontginning van het Amstelland, en de daarmee samenhangende maaiveldaling, maakte in de loop der eeuwen allerlei waterhuishoudkundige maatregelen noodzakelijk. Zo werd vermoedelijk al in de 12de eeuw een extra afwateringskanaal gegraven tussen de Amstel bij de Nieuwezijds Kolk en de Kalfjeslaan (afb. 2). Later kwam deze waterloop, die de westelijke begrenzing van het plangebied markeert, bekend te staan als de Boerenwetering. Daarnaast werd vanaf de 13de eeuw begonnen met de aanleg van een stelsel van dijken die het laaggelegen land tegen zee- en rivierwater moesten beschermen. Mogelijk dateert de oudste fase van de Amsteldijk uit deze periode.

In de 17de eeuw was het maaiveld in het veenweidegebied dermate gedaald dat de afwatering via de Amstel en Boerenwetering niet meer soepel verliep. Regelmatig hadden de landerijen te kampen met wateroverlast. Om deze problemen het hoofd te kunnen bieden, verenigden de landeigenaren tussen de Singelgracht en Kalfjeslaan zich op 6 mei 1634 in een polderorganisatie. Het water in de *Binnendijkse Buitenvelderse Polder* werd voortaan op peil gehouden door het met watermolens, gevoed door weteringen vanuit de polder, uit te slaan op de Amstel en Boerenwetering.⁸ De eerst gebouwde watermolen in deze reeks bevond zich tot de afbraak in 1899 binnen het plangebied, aan het voormalige Kruidmakerspad (afb.2).⁹

3.3.3 Buitengebied

Het buitengebied rond Amsterdam kende van oudsher allerlei verschillende functies die bijdroegen aan de economie en het leven in de stad. Naarmate Amsterdam groeide, nam ook de omvang van deze periferie toe. Al in de 16de eeuw werden binnen het plangebied de eerste tekenen van ontwikkeling zichtbaar langs de Amsteldijk, en vanaf de 17de eeuw kwam het proces in een stroomversnelling. Om plaats te maken voor de nieuwe gebruikers van het gebied werd een aantal weren in kleinere kavels opgedeeld. De kavels werden bereikbaar gemaakt door de aanleg van lange paden, zoals het Otterspad (1610), Rustenwerkspad (1637; later Rustenburgerpad), het

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

⁷ De Bont 2009, 577; Bos 1988, 29.

⁸ Jansen 1965, 11-12.

⁹ Molendatabase.org (nr. 1786)

Noordelijk en Zuidelijk Zaagmolenpad (1638), Kuiperspad (1642) en Verwerspad (1648) (afb. 7). Tegelijkertijd kwamen de oevers van de Boerenwetering tot ontwikkeling. De verschillende functies die het gebied kenmerkten worden hieronder kort beschreven.

Landbouw

Het grootste deel van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder bleef tot de verstedelijking in gebruik als landbouwgebied. Van oudsher had de veeteelt hierin het grootste aandeel (3.3.1), maar naarmate de Amsterdamse bevolking groeide nam de vraag naar agrarische producten in omvang en diversiteit toe. Aan deze vraag werd beantwoord door de boeren in de directe omgeving. Met name langs de Boerenwetering waren veel 'warmoezeniers' gevestigd, maar ook langs de paden werden groenten en bloemen geteeld. Tot omstreeks 1900 bleef de land- en tuinbouw in het plangebied bestaan.¹⁰

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher, ca. 1700 (SAA).

Recreatie

Met de toenemende groei en welvaart van Amsterdam vanaf de 16de eeuw zochten steeds meer rijke stedelingen hun toevlucht op het platteland. Vooral de Amsteldijk werd een populaire vestigingsplaats voor rijke stedelingen, die hier de ruimte vonden voor luxueuze hofsteden. Ook werd de lange reeks moestuinen langs de paden afgewisseld door tuinen met een esthetische functie, soms voorzien van kleinschalige bebouwing. Vooral het Otterspad stond bekend om de aaneenschakeling van kleine buitenverblijven en theekoepels. Tegelijkertijd verschenen in het gebied allerlei voorzieningen voor reizigers en dagrecreanten, zoals herbergen en uitspanningen.

¹⁰ Colijn et al. 1995, 51-75

Op de kaart van Visscher wordt een aantal voorzieningen die rond 1700 aan de Amsteldijk stonden vermeld: de *Jagers Stal*, de *Beerebyt*, de *Paauwentuin*, *Bergevaarderskamer*, *Borsenburg*, *Swart Huys of Meermont*, en *Meer Huysen*. In de loop der tijd kenden de betreffende percelen uiteenlopende functies. Zo kwam de *Paauwentuin* voort uit de hofstede die de familie Spiegel omstreeks 1563 bezat.¹¹ Tussen 1609 en 1626 werd hier door dezelfde familie een nieuwe buitenplaats – *Meerhuizen* – gebouwd. Pas in de tweede helft van de 17de eeuw werd het complex omgevormd tot herberg *De Pauwentuin*, die vooral vermaard was om zijn kolfbaan. Een eeuw later werden de gebouwen na een brand gesloopt en in andere vorm opnieuw opgebouwd. In de late 19de eeuw verdween de *Pauwentuin* definitief van de kaart.¹²

Herberg de *Bergenvaarderskamer* (afb. 4) was oorspronkelijk gebouwd als het gildehuis van de kooplieden die met Noorwegen handelden. De oudste vermelding van het gebouw, dan nog *Sint Annekenhuis* genaamd, dateert van 1503. In de 17de-eeuw werd het gebouw uitgebreid en omgebouwd tot de herberg die op de kaart van Visscher te vinden is. In de late 19de eeuw werd het pand afgebroken om plaats te maken voor het Raadhuis van Nieuwer-Amstel (Amsteldijk 67; het voormalig Stadsarchief).¹³

4 De Bergenvaarderskamer (links) en een boerderij (rechts) langs de Amsteldijk. Tekening door Claes Jansz Visscher, 1608 (SAA).

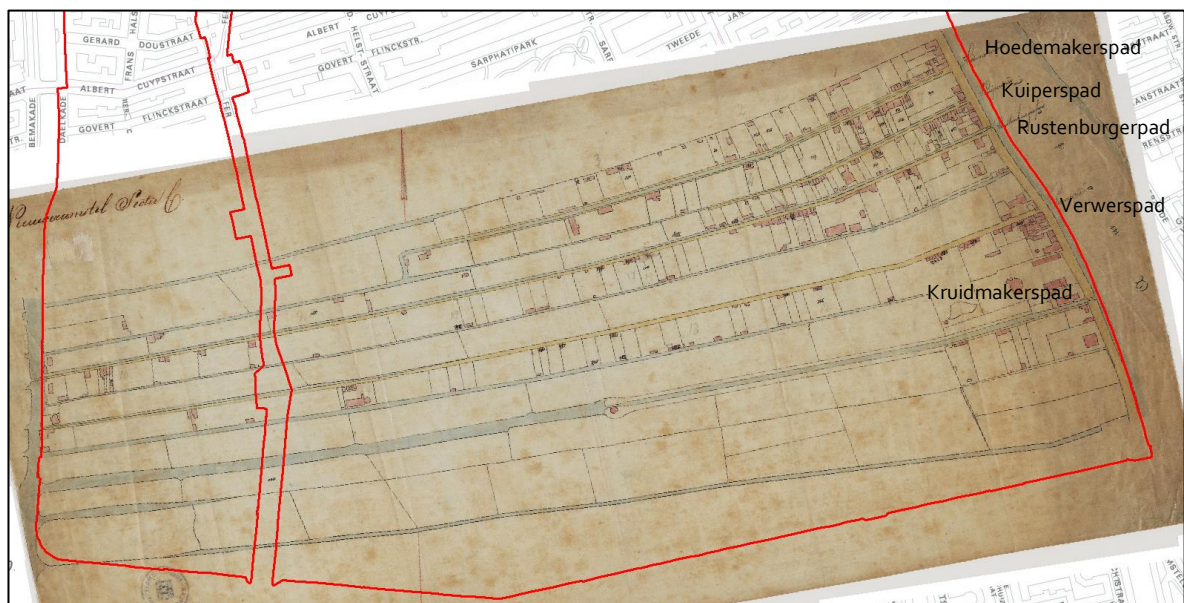
¹¹ Bertram 2005, 238

¹² Bertram 2005, 60-61.

¹³ Heijdra 2002, 14-15.

6 Het noorden van het plangebied op het kadastraal minuutplan van 1811-1827. In het midden de Zaagmolensloot, linksboven het Otterspad (SAA).

7 Het zuiden van het plangebied op het kadastraal minuutplan van 1850-1860 (SAA).

Bedrijvigheid

Hoewel kleinschalige nijverheid op meerdere plaatsen in het plangebied werd bedreven, kenmerkten twee gebieden zich in het bijzonder door een (pre-)industriële karakter: de oevers van de Boerenwetering en de Zaagmolensloot.

Langs de Boerenwetering vestigden zich vanaf de 17de eeuw allerlei soorten bedrijven die te gevaarlijk of vervuilend waren voor de binnenstad en die de ruimte en toegang tot schoon water goed konden gebruiken. Op de kaart van Visscher (afb. 3) zijn enkele hiervan bij naam genoemd. De meest noordelijke betreft lijnziederij 'de Arend', die sinds 1628 op de kruising met het Otterspad was gevestigd, waar men slachtafval kon koken zonder stankoverlast te veroorzaken. De zuidelijker gelegen *Slyp en Saag Molen van Steen* wordt in een transportakte uit 1629 voor het eerst vermeld en stond aan de Boerenwetering. In de 18de eeuw werd de molen en het omliggende terrein heringericht voor de fabricage van lood, om in 1819 te worden afgebroken. Weer ten zuiden hiervan vond men tussen 1643 en 1700 een bedrijf bestaande uit zeker vier molens en een aantal bijgebouwen, waar buskruit werd vervaardigd (de *Kruyd Molen van de hr. Sautyn*). Andere bedrijvigheid langs de Boerenwetering betrof onder meer de bouw en het onderhoud van kleine schuiten, bestemd voor het vervoer van lokale producten naar de stad. Zo lag net ten noorden van de molen van de heer Sautijn een van oorsprong 17de-eeuwse werf, en ook waar de wetering aansloot op het Rustenburgerpad en Verwerspad waren tot omstreeks 1900 scheepsbouwers actief.¹⁴

De Zaagmolensloot, aan de zuidrand van de Singelgracht, was in tegenstelling tot de Boerenwetering voorbehouden aan één bedrijfstak: de houtzagerij. Het gebied werd in 1638 aangelegd in opdracht van het stadsbestuur. Recht door een weer werd een sloot aangelegd, bestemd voor het vervoer van grote partijen hout. Kadewerken moesten het water op Amstelpeil houden. Aan weerszijden van de sloot werden op gelijkmatige afstanden werven uitgegeven voor de bouw van zaagmolens (afb. 6).¹⁵ Veel van de oorspronkelijke, 17de-eeuwse molens aan de Zaagmolensloot hielden tot in de late 19de eeuw stand.¹⁶

3.3.1 Verstedelijking

Tot ver in de 19de eeuw maakte het plangebied deel uit van het buitengebied van Amsterdam. Op de knooppunten van de verschillende paden en de Amsteldijk was een dichte bebouwing ontstaan, met het karakter van een voorstad (afb. 7). Werkelijke verstedelijking van het gebied volgde echter pas toen Amsterdam zich vanaf de jaren 1870 op grote schaal uitbreidde buiten de Singelgracht. Eerst werden volgens het deelplan Van Niftrik (1869) de kavels in de omgeving van het Otterspad ontdaan van alle bebouwing om plaats te maken voor een geheel nieuwe verkaveling.¹⁷

De volgende fase in de verstedelijking ging uit van het Plan Kalff (1877). Doordat geen grootschalige onteigeningen plaatsvonden, verliep de realisatie van het plan meer geleidelijk en bleven de oorspronkelijke paden herkenbaar in het stratenpatroon en straatnaamgeving.¹⁸ Pand voor pand werd de bestaande bebouwing op polderpeil vervangen door nieuwbouw op het hoger

¹⁴ Colijn 1995, 31-42

¹⁵ Abrahamse 2010, 244

¹⁶ Colijn 1995, 101

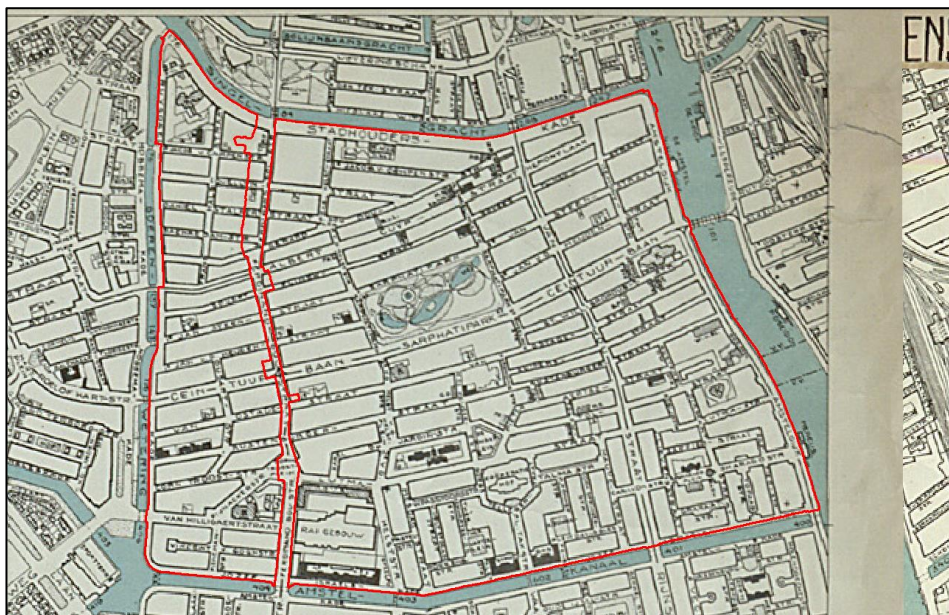
¹⁷ Bureau Monumentenzorg Gemeente Amsterdam 1997

¹⁸ Het Kuiperspad en Rustenburgerpad werden respectievelijk Kuipersstraat en Rustenburgerstraat. Het Hoedemakerspad (Van Ostadestraat) en Verwerspad (Tolstraat) kregen wel een nieuwe benaming.

gelegen stadspeil. Na annexatie van delen van de gemeente Nieuwer-Amstel in 1896 volgde de stadsuitbreiding in de zuidelijke helft van het plangebied. De vergelijking tussen de kaarten van Scheltema (1900) en Publieke Werken (1936) (afb. 8 en 9) toont hoe dit deel van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder werd volgebouwd met woonblokken. Alle laagbouw van vóór het midden van de 19de eeuw, inclusief de molens en buitenplaatsen zijn in dit proces afgebroken.¹⁹

8 Het plangebied (blauw omlijnd) op de kaart van Scheltema, 1900 (SAA).

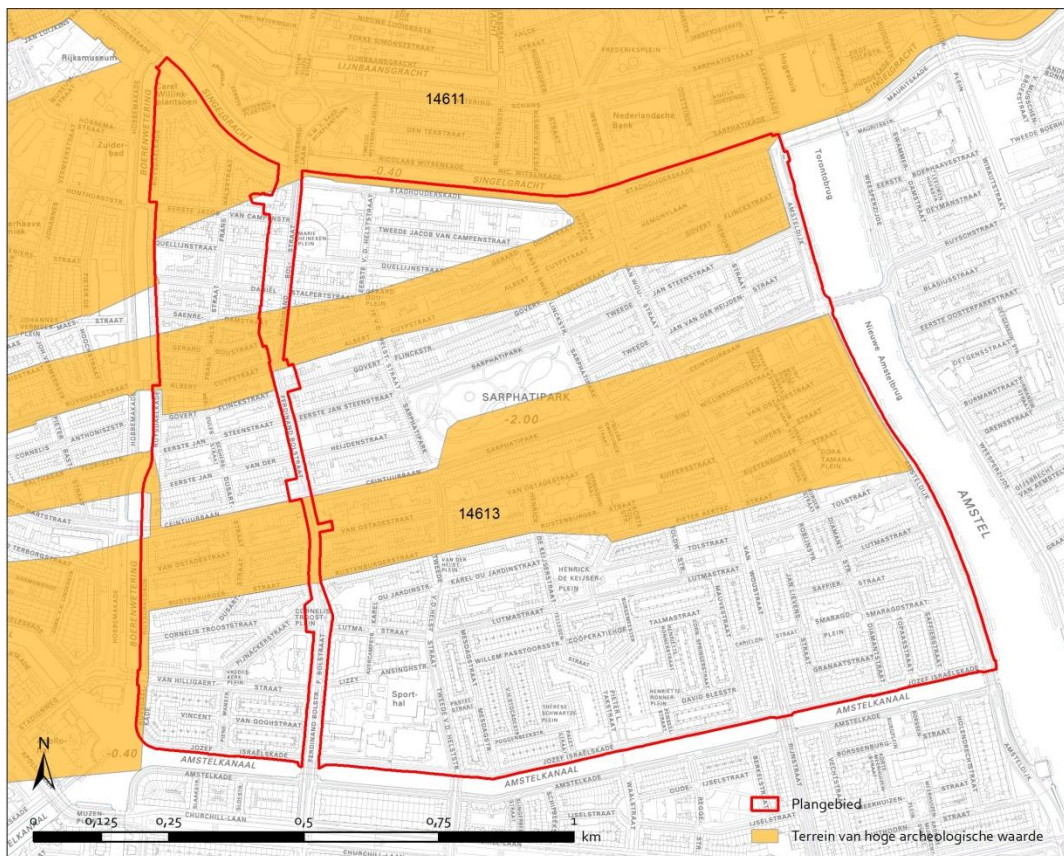
9 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1936 (SAA).

¹⁹ Mulder 2012

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

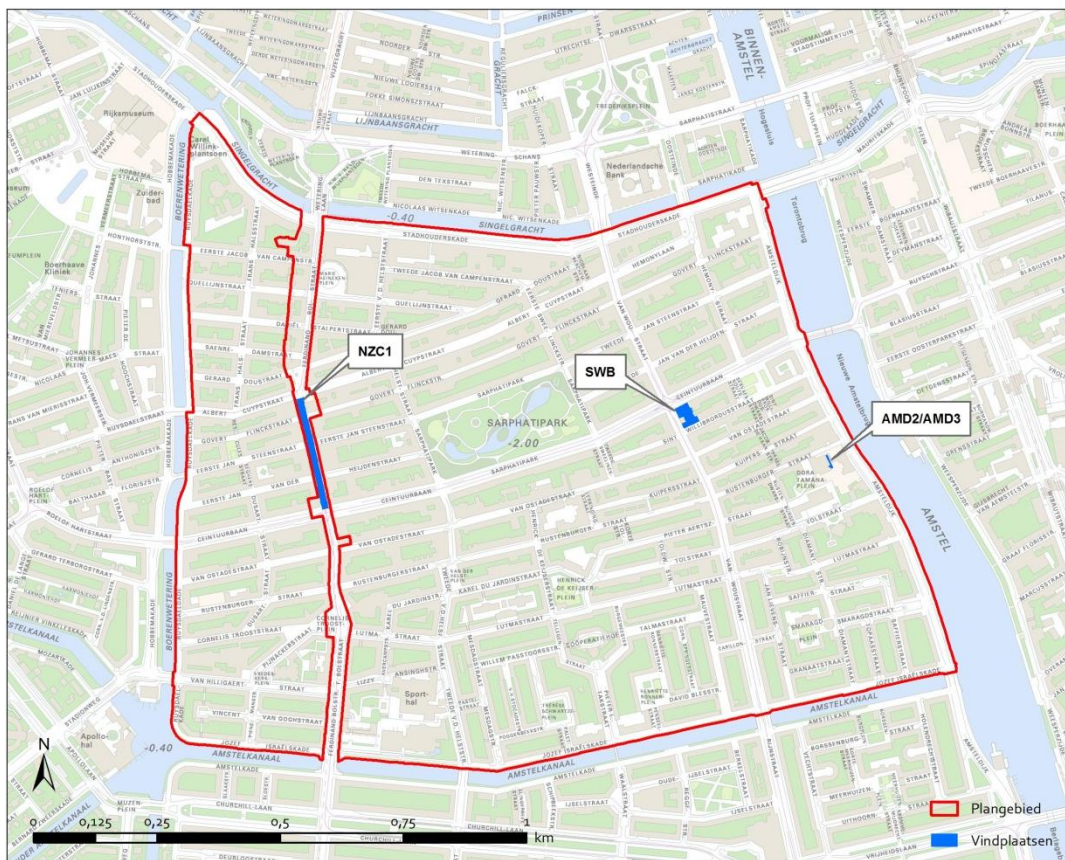
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Wel vallen twee zones met een hoge archeologische verwachtingswaarde binnen het plangebied (afb. 10). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.

10 Het plangebied De Pijp (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010).

3.4.2 Vindplaatsen

Binnen het plangebied is tot op heden tweemaal een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd. Eén hiervan gaf aanleiding tot een volledige opgraving van de vindplaats (AMD2/AMD3). Ook heeft net buiten het plangebied archeologisch onderzoek plaatsgevonden tijdens de ontgraving van het metrostation De Pijp (Noord/Zuid-lijn) (afb. 11). De resultaten van deze onderzoeken bieden een inzicht in de aard, kwaliteit en diepteligging van eventuele archeologische resten die in het plangebied zijn te verwachten. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

11 Het plangebied De Pijp (rood omlijnd) en de vindplaatsen

Ceintuurbaanpanden (SWB)

Op de hoek Tweede Sweelinkstraat / Sint Willibrordusstraat is in 2006 een archeologische begeleiding uitgevoerd waarbij tijdens graafwerkzaamheden ten behoeve van nieuwbouw. Daarbij zijn twee sonderingsputten aangelegd, waarin ondanks de instabiele en natte afdeklaag van zand op het terrein toch waarnemingen konden worden verricht tot circa 3 m onder maaiveld. Daarbij zijn geen bodemlagen van de ongestoorde natuurlijke ondergrond bereikt.

Er was sprake van een bodemopbouw zonder duidelijke archeologische sporen. De bovenlagen bestonden uit zand en puin of teelaarde, en liepen vanaf maaiveld (0,5 m + NAP) door tot ca. 1,55 m - NAP. Daaronder bevond zich een verstoorde veen- en kleiafzetting met een 19de-

eeuwse puinlaag of een zandlaag die verband hield met de bouwwerkzaamheden en de ophoging van het terrein aan het einde van de 19de eeuw.

Aangezien verdere archeologische overblijfselen of een oorspronkelijk intact loopvlak binnen het ontgravingsniveau ontbraken, was het plangebied 'Ceintuurbaanpanden' vrij van archeologische waarden en werd het vrijgegeven voor verdere bouwontwikkeling.²⁰

Noord/Zuidlijn (NZC1)

Het onderzoek in het kader van de aanleg van de Noord/Zuidlijn voor Station Ceintuurbaan/Ferdinand Bolstraat richtte zich op het verkrijgen van aanvullende informatie met betrekking tot de ontwikkeling van het landschap van Amsterdam. Tot een diepte van ca. 32 m - NAP is de geologische gelaagdheid met behulp van bodemonsters gedetailleerd in kaart gebracht.

De verkregen gegevens leveren een goed inzicht in de ontwikkeling van het landschap van Amsterdam vanaf ca. 120.000 jaar geleden tot in de Late Middeleeuwen. Met name aan de noordzijde van de bouwput, in het verlengde van de Albert Cuypstraat, is gecontroleerd of hier nog resten van bebouwing, zoals de fundamenteën van houtzaagmolens, uit de Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd aanwezig waren. Dit bleek niet het geval.²¹

12 Fundering buitenhuis Rust en Werk. Links noordelijke zijgevel en aanzetten indelingsmuur en achtergevel in werkput IVO 2009 (achter Amsteldijk 60). Rechts de zuidelijke zijgevel en de aanzetten van de indelingsmuur en achtergevel in werkput AO 2014 (achter Amsteldijk 62)

²⁰ Gawronski & Tousain 2008.

²¹ Rapportage in prep.

Amsteldijk 67 / Dora Tamanaplein (AMD2/AMD3)

Op het voormalige terrein van het Stadsarchief is in 2012 een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd. De uitkomsten van het onderzoek gaven aanleiding tot een Archeologische Opgraving (AO) van de vindplaats in 2014.

Onder een 19de-/20ste-eeuws ophogingspakket bleken tussen 1,5 en 1,8 m - NAP resten van een bakstenen fundering te liggen, met een afmeting van ca. 14 m x 18 m (afb. 12). Dendrochronologisch onderzoek van het funderingshout leverde een kapdatum op van 1636. Gebaseerd op deze datering en ligging van de muurresten kon het bouwwerk worden gerelateerd aan de buitenplaats Rust en Werk, dat tot de sloop in 1887 aan de Amsteldijk stond. Uit verkoopakten blijkt dat het landgoed in 1637 in het bezit kwam van Elbert Spiegel, toenmalig secretaris van de Admiraliteit te Amsterdam. Gelet op de datering van het muurwerk was hij waarschijnlijk ook opdrachtgever voor de bouw van het buitenhuis.²²

3.4.3 Bodemopbouw

Voorafgaand aan de verstedelijking van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder vanaf de late 19de eeuw, lag het maaiveld op een hoogte van gemiddeld 1,40 m - NAP.²³ Deze hoogte komt ruwweg overeen met het niveau tot waarop de prestedelijke bebouwing ter hoogte van Amsteldijk 67 is gesloopt (Zie 3.4.2; AMD2/AMD3). Uitgaande van de tegenwoordige maaiveldhoogte van ca. 0,6 m + NAP is het grootste deel van het plangebied opgehoogd met een zandpakket van ca. 2 m dik. Eventuele archeologische resten bevinden zich naar verwachting onder dit niveau. Een uitzondering geldt voor de Amsteldijk, die nog rond hetzelfde peil ligt als vóór de verstedelijking.²⁴ Hier kunnen archeologische resten vanaf ca. 0,5 m onder maaiveld worden verwacht.

Het tracé van de voormalige Singelgracht kent een afwijkende bodemopbouw. Het oorspronkelijke maaiveld is hier bij de aanleg van de gracht rond 1660 vergraven. Eventuele archeologische resten bevinden zich direct in de oorspronkelijke waterbodem. Uitgaande van de baggerdiepte van de Singelgracht bevindt deze zich op ca. 2,70 m - NAP (gemiddeld 3,2 m onder het huidige maaiveld).²⁵

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied De Pijp overblijfselen te verwachten die samenhangen met de bewonings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. Het grootste aandeel in de verwachting heeft de periode vanaf de 16de eeuw, toen het gebied deel uitmaakte van de directe periferie van Amsterdam. De ontwikkeling vond grotendeels plaats langs de belangrijke de infrastructuurle assen die het gebied kende. Waar de paden kruisten met de Amsteldijk kreeg de bebouwing het karakter van een voorstad. Hier kan de hoogste concentratie van archeologische resten worden verwacht.

²² Gawronski & Veerkamp 2015

²³ Mulder 2012, 103

²⁴ Mulder 2012, 103

²⁵ De doorvaartprofiel diepte is hier door Dienst Binnenwaterbeheer vastgelegd op 2,20 – NAP. Daar dient echter 0,30 m kielspeling en 0,20 á 0,25 m onderhoudsdiepte bij te worden opgeteld (Persoonlijke mededeling L. Keser, Beheerder Waterlopen, Waternet).

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie van het plangebied (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de bewonings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met dertien zones.

Zone A: Binnendijkse Buitenvelderse Polder

Verwachting: laag

Hier kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 11de tot in de 20ste eeuw, zoals sloten en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans.

Zone B: Amsteldijk

Verwachting: hoog

Sinds de late middeleeuwen fungeert deze dijk als een belangrijke waterkering en landweg. Onder het in de 20ste eeuw opgebrachte grondpakket zijn archeologische overblijfselen te verwachten in de vorm van ophogingslagen van veen, klei, afval en puin.

Zone C: Bewoning langs de Amstel

Verwachting: hoog

Langs de Amstel kunnen bewoningssporen vanaf de late middeleeuwen worden verwacht. Het hoogste aandeel in de verwachting heeft de periode vanaf de 16de eeuw, als diverse hofsteden en andere stedelijk georiënteerde functies langs de dijk verschijnen. Vanwege de lange gebruikperiode kan hier sprake zijn van een dichte opeenstapeling van archeologische resten, zoals ophogingslagen, diverse erfafscheidingen, houten en bakstenen funderingen, waterputten en huishoudelijk afval.

Zone D: Prestedelijke bewoningszone langs de Amstel

Verwachting: hoog (dichte spreiding)

De bewoningszone langs de Amstel (zone C) had met name bij de kruisingen met de verschillende paden van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder een dichte bebouwing, met het karakter van een voorstad.

Zone E: Tuinen en bewoning langs de paden

Verwachting: hoog

In de 17de eeuw werd een aantal weren opgedeeld in kleinere kavels. Hier verschenen in de periode 1600-1800 een lange reeks moes- en pleziertuinen, afgewisseld met kleinschalige buitenhuisjes van welgestelde Amsterdammers. De archeologische resten hiervan betreffen ophogingslagen, diverse botanische resten en houten en bakstenen funderingen van kleinschalige bebouwing.

Zone F: Prestedelijke bewoningszone langs de paden

Verwachting: hoog

(Zie zone D)

Zone G: Bedrijvigheid langs de Boerenwetering*Verwachting: hoog*

De oevers van de Boerenwetering golden tussen 1600 en 1900 als een belangrijk nijverheidsgebied, waar allerlei bedrijven gevestigd waren waarvoor binnen de stadsmuren geen plaats was. De materiële neerslag betreft onder meer ophogingen, houten en bakstenen funderingen en kuilen met productieafval.

Zone H: Scheepswerven*Verwachting: hoog*

Aan het einde van het Rustenburgerpad en Verwerspad waren tot ca. 1900 enkele 17de/18de-eeuwse scheepsbouwwerven actief. De verwachting komt voor een belangrijk deel overeen met zone G, maar kenmerkt zich door een structuren en vondsten gerelateerd aan de scheepsbouw, waaronder scheepshellingen, (hergebruikt) scheepshout en diverse gereedschappen.

Zone I: Zaagmolensloot*Verwachting: hoog*

De Zaagmolensloot was een 17de-eeuws nijverheidsgebied voor houtverwerking. Tussen de molenwerven bevonden zich diverse houten bijgebouwen en woningen van de werklieden. Archeologische overblijfselen hiervan betreffen ophogingen, houten en bakstenen funderingen en kuilen met productieafval.

Zone J: Bedrijvigheid langs de Singelgracht*Verwachting: hoog*

Langs deze 17de-eeuwse waterweg waren tot in de 19de eeuw diverse bedrijven en buitenplaatsen gevestigd. De materiële neerslag betreft ophogingen, houten en bakstenen funderingen en kuilen met productieafval.

Zone K: Watermolen Binnendijkse Buitenvelderse Polder*Verwachting: hoog*

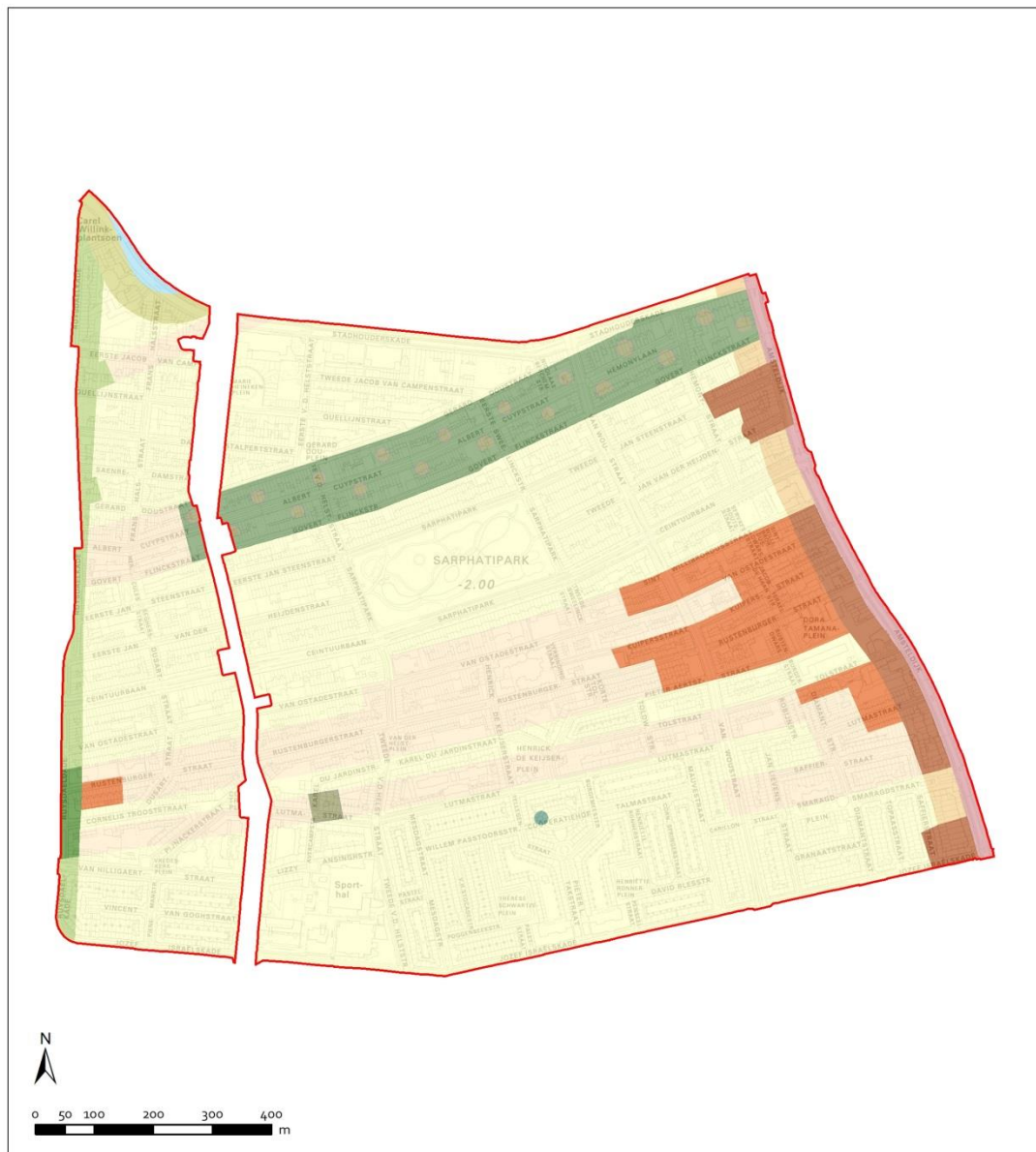
Betreft de locatie van de ca. 1635 in dienst gestelde watermolen van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder. Archeologische resten hiervan kunnen bestaan uit ophogingen van de molenwerf, houten en bakstenen funderingen van de molen en eventuele bijgebouwen.

Zone L: Molenwerf*Verwachting: hoog*

Betreft de molenwerven aan de Zaagmolensloot en het Verwerspad die met enige precisie te localiseren zijn. Overblijfselen van de molenwerven bestaan uit houten en bakstenen funderingen van de molens en eventuele bijgebouwen.

Zone M: Singelgracht*Verwachting: laag (voormalige waterbodem)*

De 17de-eeuwse Singelgracht maakte deel uit van de verdedigingslinie van Amsterdam, maar de buitenoever vond ook gebruik als vestigingsplaats voor allerlei bedrijven. In de bedding van de (voormalige) gracht kunnen losse vondsten voorkomen die verband houden met de verschillende functies van de waterweg. Het betreffende deel van de Singelgracht is in de late 19de eeuw gedempt, waardoor eventuele archeologische resten zich in de ondergrond bevinden op 2,70 m - NAP; gemiddeld 3,2 m onder het huidig maaiveld.

Plangebied

A. Binnendijkse Buitenvelderse Polder

B. Amsteldijk

C. Bewoning langs de Amstel

D. Prestedelijke bewoningszone langs de Amstel

E. Tuinen en bewoning langs de paden

F. Prestedelijke bewoningszone langs de paden

Plangebied De Pijp
Archeologische verwachting

G. Bedrijvigheid langs de Boerenwetering

H. Scheepswerven

I. Zaagmolensloot

J. Bedrijvigheid langs de Singelgracht

K. Watermolen Binnendijkse Buitenvelderse Polder

L. Molenwerf

M. Singelgracht (gedempt)

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied De Pijp is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop vijf zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

- **Beleidsvariant 3 (verwachtingszone B)**
Uitzondering van archeologisch onderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 0,5 m onder maaiveld.
- **Beleidsvariant 4 (verwachtingszones D, F, K en L)**
Uitzondering van archeologisch onderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 2 m onder maaiveld.
- **Beleidsvariant 5 (verwachtingszones C, E, G, H, I en J)**
Uitzondering van archeologisch onderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2 m onder maaiveld.
- **Beleidsvariant 9 (verwachtingszone M)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder diep dan 3,2 m onder maaiveld.
- **Beleidsvariant 11 (verwachtingszone A en opgravingslocaties)**
Voor deze zone geldt uitzondering van archeologisch vervolgonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Monumentenwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden sporen en/of vondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Plangebied De Pijp
Archeologisch beleid

Plangebied

Beleids categorie 3

Beleids categorie 4

Beleids categorie 5

Beleids categorie 9

Beleids categorie 11

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied De Pijp. Hiervoor gelden vijf archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 0,5 m onder maaiveld.

Voor de tweede zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 2 m onder maaiveld.

Voor de derde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2 m onder maaiveld.

Voor de vierde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder diep dan 3,2 m onder maaiveld.

Voor de vijfde zone geldt vrijstelling van archeologisch vervolgonderzoek, ongeacht de omvang en diepte van de bodemingreep.

Voor het gehele plangebied geldt wel de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/ Esri Nederland

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

De database van verdwenen molens: <http://www.molendatabase.org/>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

Abrahamse, J.E., 2010: *De grote uitleg van Amsterdam. Stadsontwikkeling in de zeventiende eeuw*, Bussum

Baart, J.M., 1993: *Nota Archeologisch Monumentenbeleid Gemeente Diemen*, Diemen.

Bertram, C., 2005: *Noord-Hollands Arcadia*, Alphen aan den Rijn

BMA, 2005: *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam.

BMA, 2010: *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*.

Borger, G.J., 1987: Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen

Bont, C. de, 2009: *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit

Bureau Monumentenzorg Gemeente Amsterdam, 1997: *Beeldkwaliteitsplan De Pijp*, Amsterdam

Colijn, J.A.N., 1995: *De Boerenwetering. Wonen, werken en vermaak langs een eeuwenoude waterweg*, Amstelveense Historische Reeks no. 2, Amstelveen

Gawronski, J., R. Tousain, 2008: *Archeologische begeleiding Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006)*, AAR 21, Amsterdam

Gawronski, J., J. Veerkamp, 2015: *Buitenplaats Rust en Werk. IVO Dora Tamanaplein/AO Rust en Werk, Amsterdam (2012-2014)*, Amsterdam

Heijdra, T., 2002: *De Geschiedenis van de Pijp. Monument van een Wijk*, Alkmaar

Jansen, L., 1965: De Binnendijksche Buitenveldersche Polder, in: *Ons Amsterdam jrg 17*, 10-15, Amsterdam

Mulder, D., 2012: Op Stadspeil in de polder: Wijk F in de Amsterdamse stadsuitbreiding. Over het ontstaan en de ontwikkeling van een buurtje in de Pijp, KNOB

Provincie Noord-Holland, 2010: *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem

Stol, T., 1993: *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/ Antwerpen

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

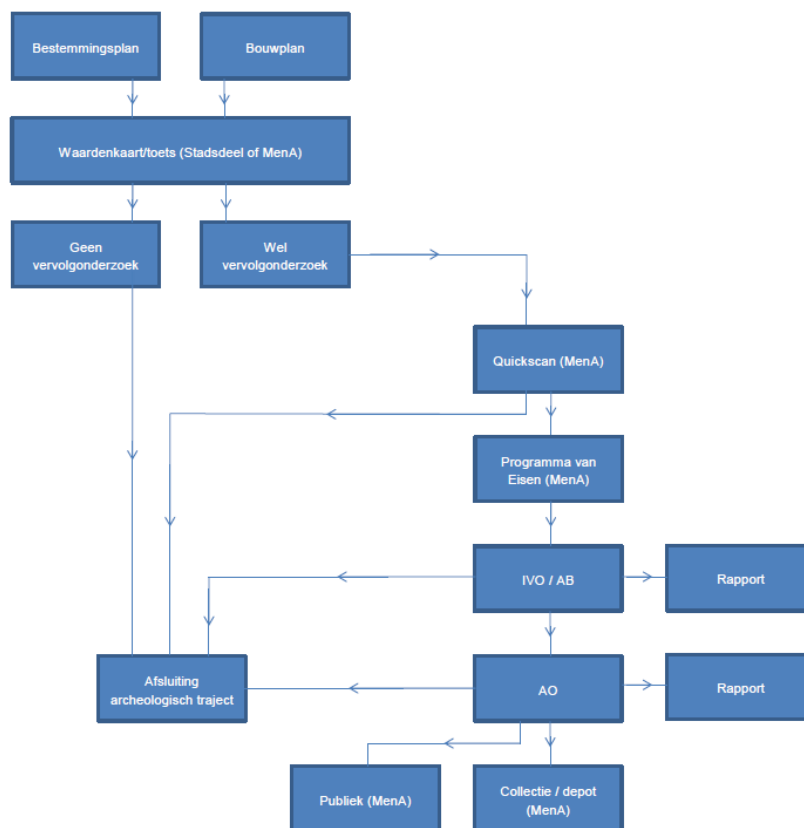
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie MenA

Colofon

**Archeologisch bureauonderzoek BO 15-132
Amsterdam 2016**

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Hoofd afdeling Archeologie
Monumenten en Archeologie
Gemeente Amsterdam

Datum:	26-01-2016
Status:	1.0
Tekst:	T. Terhorst MA
Redactie:	Prof. Dr. J.H.G. Gawronski
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2016
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.